

Henk van Benthem

Sint-Nicolaasliederen

OORSPRONKELIJKE TEKSTEN EN MELODIEËN

KEMPER CONSEIL *Publishing* 2009

Colofon

© 2009 Henk van Benthem, Amsterdam

© 2009 Kemper Conseil *Publishing*, Leidschendam

Redactie: Kemper Conseil *Publishing*, Leidschendam

Vormgeving: Juniordesign, Zoetermeer

Druk: Bariet, Ruinen

Muzieknotatie: Klaas Bakker, Amsterdam

Fotografie: Evert Blijsie, collectie W. Theunissen

Peter Mookhoek, collectie Ons' Lieve Heer op Solder

Afbeelding omslag: Sint Nicolaas te paard gezeten, Centsprent nr.100 (ca.1880). Privé collectie.

ISBN 978 9076542 263

NUR 669

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopie, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

KEMPER CONSEIL *Publishing*

De Star 17

2266 NA Leidschendam

t 070 – 386 80 31

f 070 – 386 14 98

e info@kemperconseil.nl

i www.kemperconseil.nl

Waar mogelijk is door de uitgever aan auteursrechtelijke verplichtingen voldaan. Een ieder die meent nog aanspraken te kunnen ontlenen aan teksten en/of afbeeldingen in dit boek, wordt verzocht contact op te nemen met de uitgever.

Inhoud

Woorden vooraf		9
Inleiding		11
Hoofdstuk 1	Legendeliederen	13
Sequensen, hymnen en liederen waarin wonderen van Sint-Nicolaas worden verteld		
1	Congaudentes exsultemus	14
2	Laude Christo debita	19
3	Nicolaum harmoniae	25
4	Salve, pater et patrone	27
5	Nicolai solemnia	30
6	De legende van de kinderen in het pekelvat	34
7	Kinder-Liedt van S. Nicolas	39
8	Sinte Nicolaes, bisschop	41
Hoofdstuk 2	'Hylickmaecker'	45
Liederens waarin Sint-Nicolaas wordt gebeden om een vrijer of een vrijster		
9	Vryster-bee aan Sint Niklaas	46
10	Jan de Regts Sinterklaas-zang aan Fillis	48
11	Vrystersklagt over 't Sint Niclaes	50
12	Sinter-Niclaas waarde vriendt	52
13	Sint Nicolaes Deuntje	53
14	Zinter-Klaas Vreugd	54
15	Meysjes Bede	56

Hoofdstuk 3 Volksliederen **59**
Liederen die in de volksmond zijn ontstaan en mondeling zijn overgeleverd

16	Sinterklaas goed heilig man	61
17	Sinterklaasje bisschop	65
18	Sinterklaas kapoentje	67
19	Sinterklaasje bonne bonne bonne	71
20	Die mij vanavond wat brengen kan	73
21	Sinterklaas komt over de brug	74
22	Sünnerklaas up 't witte Peerd	76
23	Sinterklaas Nikkel	78
24	Knarre knarre knarre	78
25	Klaos hee geweest	79
26	Sinterklaas van hijj neve	80
27	Sinterklaas, dee heet gezag	80
28	Sinterklaas ging visjes vangen	81
29	Klaaske komt de haven in	81
30	Sinterklaas op 't stokje	81
31	Eén, twee, drie, vier, Sint Niklaas die is hier	82
32	Sinterklaas en zwarte Piet	83
33	Gelukzalig is de goedheiligman	83
34	Moeder 'k ei Sint Niklaai gezien	84
35	Het meisje van Sinterniklaas	86

Hoofdstuk 4 Kinderliederen **89**
Liederen geschreven door volwassenen, bedoeld om door kinderen te worden gezongen

36	Zie de maan schijnt door de boomen	90
37	De geschiedenis van de zwarte jongens	97
38	Zie ginds komt de stoomboot	102
39	De zak van Sint Niklaas	126

40	Sinterklaas, die goeie heer	129
41	Sinterklaas-avond	131
42	Hop, hop, hop!	132
43	Wie komt er alle jaren	134
44	Hij is er!	135
45	Wat moe zegt	136
46	Hij komt!	138
47	Zes december	140
48	Sint Niklaas is jarig	143
49	De zwarte knecht in huis	145
50	Betje, het dienstmeisje, komt waarschuwen	146
51	Zoetjes gaan de paardenvoetjes	148
52	Op de hooge, hooge daken	152
53	Sinterklaas bij stouten Wim	154
54	Van 5 op 6 december	156
55	Sint Niklaasje, kom maar binnen met je knecht	158
56	Welkomstliedje	160
57	Hoor de wind waait door de boomen	161
58	Rommeldebommel op de zolder	162
59	Strooiliedje	164
60	Sint Nicolaas in de vliegmachien	166
61	Van twee kleuters	168
62	Sinterklaas is verdwenen	170
63	Hoog in de speelgoedbergen	172
64	Wat zit er in die zak?	173
65	Linkerbeen, rechterbeen	174
66	Waarissie????	176
67	Zwarte Pieten gymles	177
68	Sinterklaas, wie kent hem niet	178

Hoofdstuk 5	Buitenlandse liederen	181
69	Niklausabend	181
70	Venez Saint Nicolas	182
71	Leiwe Kleeschen, gudde Kleeschen	183
Hoofdstuk 6	Sint Nicolaas van Tolentijn	185
72	Sinte Nicolaus Tolentinus	185
73	Sinte Nicolaus Tolentinas	187
74	Sinte Niclaai van Tolentijn	190
75	Sint Niklaas van Polentin	191
	Geraadpleegde literatuur en bronnen	193
	Alfabetisch register op beginregels	199
	Alfabetisch register persoonsnamen	202

I Legendeliedereren

Sequensen, hymnen en liederen waarin de wonderen van Sint Nicolaas worden verteld

Nicolaas leefde vermoedelijk in het begin van de vierde eeuw, ten tijde van keizer Constantijn de Grote. Hij was bisschop van Myra, het tegenwoordige Demre aan de zuidkust van Turkije. Na zijn dood werd hij daar ook bijgezet. Hij werd door de jonge christelijke kerk heilig verklaard en aanvankelijk op bescheiden wijze vereerd. De wonderen die hij heeft verricht, niet alleen tijdens zijn leven maar ook na zijn dood, werden pas eeuwen later opgeschreven. In de negende en tiende eeuw nam de roem van Sint Nicolaas toe, zozeer zelfs dat in 1087 de relikwieën uit Myra werden geroofd en naar Bari, aan de Adriatische kust van Italië, gebracht. Bari werd een bedevaartsoord en de Sint-Nicolaasverering in West-Europa nam een enorme vlucht. Kerken werden aan hem gewijd en kinderen naar hem vernoemd. Zelfs steden kregen zijn naam. Zes december is zijn feestdag.

De liederen

Nicolaas' onberispelijke levenswandel en zijn wonderdaden zijn bezongen in talloze liederen. Binnen de kerk namen die de vorm aan van sequensen en hymnen, waarvan er enkele in dit hoofdstuk zijn opgenomen.

Een sequens is een lange melodie die in kleine fragmenten is verdeeld. Elk fragment moet tweemaal worden gezongen, de tweede maal met een andere tekst. Een sequens zingt men in afwisseling: de één zingt een melodiefragment met de ene tekst, de andere zanger herhaalt het fragment met de tweede tekst. Zo mogelijk wordt het slot gezamenlijk gezongen. Het sequens-zingen werd zeer populair, er was zelfs sprake van een zekere wildgroei: overal ontstonden nieuwe sequensen; de eenheid in repertoire liep gevaar. Het Concilie van Trente (1545-1563) schafte deze vorm van musiceren in de kerkelijke liturgie dan ook af. Slechts vijf sequensen mochten nog gezongen worden, die van Sint Nicolaas waren daar niet bij.

Een hymne is een strofisch gezang: er wordt steeds dezelfde melodie gebruikt voor andere tekst.

De nu volgende sequensen en hymnen zijn genoteerd zonder ritmische aanduidingen. De zanger moet zelf een ritmische interpretatie vinden door de tekst te scanderen, te letten op de versvoeten en dus op de tekstaccenten.

1 Congaudentes exultemus

Tekst uit *Analecta hymnica* (LIV), p. 95.

Melodie uit *Über die Schwedischen Sequenzen* van Carl Allan Moberg (1927).

Dit is de grote, geliefde en internationale Sint-Nicolaassequens. Er zijn 91 bronnen bekend, waarvan de oudste dateren uit de elfde eeuw. Deze sequens is vermoedelijk ontstaan in Frankrijk of Italië. In Engeland is zij relatief laat bekend geworden; in Duitsland is zij verdrongen door de Sint-Nicolaassequens 'Laude Christo debita' (zie het commentaar in de *Analecta hymnica*).

Het verhaal van de redding van de matrozen staat centraal; hun hulpgeroep vormt het hoogtepunt van dit gezang.

1a. Con-gau - den - tes ex - sul - te - mus vo - ca - li con - cor - di - a
1b. Ad be - a - ti Ni - co - la - i fes - ti - va sol - lem - ni - a,

1a Laat ons vol blijdschap juichen
met samenklinkende stemmen

1b Op het jaarlijkse feest van de
gelukzalige Nicolaas,

2a. Qui in cu - nis ad - huc ia - cens ser - van - do ie - iu - ni - a
2b. Ad pa - pil - las coe - pit sum - ma pro - me - re - ri gau - di - a.

2a Die, terwijl hij nog in de wieg lag al
vastte

2b Toen hij de borst kreeg en zo de hoogste
vreugde deelachtig werd.

3a. A - du - le - scens am - plex - a - tur li - te - ra - rum stu - di - a
3b. A - li - e - nus et im - mu - nis ab om - ni las - ci - vi - a.

3a En als jongeling
de studie der letteren omhelsde

3b Onbekend met en immuun voor
iedere losbandigheid.

4a. Fe - lix con - fes - sor, cu - ius fu - it di - gni - ta - tis
4b. Per quam pro - vec - tus prae - su - la - tus sub - li - ma - tur

vox de cae - lo nun - ti - a,
ad sum - ma fas - ti - gi - a.

5a. E - rat in e - ius a - ni - mo pi - e - tas ex - i - mi - a,
5b. Au - ro per e - um vir - gi - num tol - li - tur in - fa - mi - a

Et op - pres - sis in - pen - de - bat mul - ta be - ne - fi - ci - a;
At - que pa - tris e - a - run - dem le - va - tur in - o - pi - a;

6a. Qui - dam nau - tae na - vi - gan - tes et con - tra fluc - tu - um
6b. Iam de vi - ta des - pe - ran - tes, in tan - to po - si - ti

sae - vi - ti - am luc - tan - tes na - vi pae - ne dis - so - lu - ta,
pe - ri - cu - lo cla - man - tes vo - ce di - cunt om - nes u - na:

4a Hij, gelukkige belijder
van wiens waardigheid
een stem uit de hemel berichtte

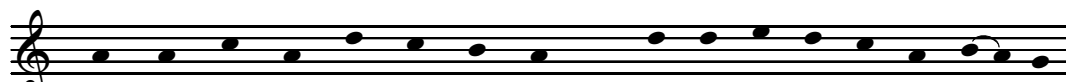
4b En die, daardoor voortgedreven,
werd opgetild
tot de hoogste top.

5a Er was in zijn geest
een buitengewone vroomheid
en aan de onderdrukten
deed hij vele weldaden:

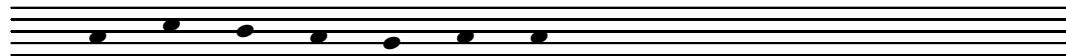
5b Met goud werd door hem
de schande van de maagden voorkomen
en aan het geldgebrek van hun vader
werd een eind gemaakt;

6a Zekere matrozen,
tijdens de vaart worstelend
tegen de woede van de golven,
waarbij het scheepje bijna in tweeën brak,

6b Ja, reeds wanhopend aan het leven,
geplaatst in zo'n groot
gevaar, roepende,
zeiden allen met één stem:

7a. 'O be - a - te Ni - co - la - e, nos ad por-tum ma - ris tra - he
7b. Tra - he nos ad por - tum ma - ris, tu qui tot au - xi - li - a - ris

de mor - tis an - gus - ti - a;
pi - e - ta - tis gra - ti - a'.

7a 'O gelukzalige Nicolaas,
sleep ons naar de haven van de zee
uit de benauwenis van de dood;

7b Sleep ons naar de haven van de zee
gij, die zovelen te hulp komt,
dankzij uw vroomheid.'

8a. Dum cla - ma - rent nec in - cas - sum, ec - ce, qui - dam di - cens; 'As - sum
8b. Sta - tim au - ra da - tur gra - ta et tem - pes - tas fit se - da - ta,

ad ves - tra prae - si - di - a.'
qui - e - ve - runt ma - ri - a.

8a Terwijl zij niet vruchteloos riepen,
zie, iemand sprak: 'Hier ben ik
tot uw bescherming.'

8b Terstond wordt een aangenaam briesje
gegeven en de storm bedaard,
de zeeën zijn rustig.

9a. Ex ip - si - us tum - ba ma - nat Un - cti - o - nis co - pi - a,
9b. Quae in - fir - mos om - nes sa - nat per ei - us suf - fra - gi - a.

9a Uit zijn tombe stroomt
een overvloed van zalving,

9b Die alle zieken geneest
dankzij zijn voorspraak.

10a. Nos, qui su - mus in hoc mun - do vi - ti - o - rum in pro - fun - do
 10b. Glo - ri - o - se Ni - co - la - e, ad sa - lu - tis por - tum tra - he,
 iam pas - si nau - fra - gi - a,
 u - bi pax et glo - ri - a;

10a Wij, die ons in deze wereld bevinden
 in het diepst van het kwaad
 en die al schipbreuk hebben geleden,

10b O, roemrijke Nicolaas,
 sleep ons naar de haven van de redding,
 waar vrede en roem zijn;

11a. Il - lam no - bis un - cti - o - nem im - pe - tres ad Do - mi - num
 11b. Qua sa - na - vit lae - si - o - nem mul - to - rum pec - ca - mi - num
 pre - ce pi - a,
 in Ma - ri - a.

11a Verkrijg voor ons die zalving
 bij de Heer
 door uw vroom gebed,

11b Waardoor hij de kwetsuur
 van vele zonden heeft genezen
 in Maria en in de zeeën*

12a. Hu - ius fes - tum ce - le - bram - tes gau - de - ant per sae - cu - la.
 12b. Et co - ro - net e - os Chris - tus post vi - tae cur - ri - cu - la.

12a Laat degenen die zijn feest vieren
 zich in eeuwigheid verheugen

12b En moge Christus hen bekransen
 na hun levensloop.

* Maria is niet alleen een naam, maar betekent in het Latijn ook 'zeeën'.

Sint Nicolaas, gepolychromeerd lindenhout.
Museum Ons' Lieve Heer op Solder, Amsterdam.

2 Laude Christo debita

Tekst uit *Analecta hymnica* (LV), p. 296.

Melodie uit *Das Sequentiar codex 546 der Stiftsbibliothek von St.Gallen und seine Quellen* van Frank Labhardt (1959), p. 62.

Deze sequens dateert uit de twaalfde eeuw en is ontstaan in het gebied rond Salzburg, vermoedelijk bij de 'Augustiner Chorherrn von Seckau oder St. Florian' (*Analecta hymnica*). Zij is minder verspreid dan 'Congaudentes', maar heeft deze op verschillende plaatsen verdrongen, met name in Zuid-Duitsland en Oostenrijk. Misschien is dat te wijten aan de aandacht voor de mystiek die uit deze sequens spreekt: het vocht dat uit het graf van Sint Nicolaas tevoorschijn komt, heeft een geneeskrachtige werking. Van deze sequens zijn circa vijftig bronnen bekend.

1a. Lau - de Chris - to de - bi - ta Ce - le - bre - mus in - cli - ta
1b. Fo - vit il - lum Grae - ci - a, No - vit De - i grat - i - a

Ni - co - la - i me - ri - ta.
Sanc - tum ab in - fan - ti - a.

2a. Res mi - ran - da ni - mi - um In - fan - tu - li ie - iu - ni - um:
2b. Mi - ra sanc - ti - mo - ni - a: A lac - tis a - li - mo - ni - a

Doc - tus De - i di - gi - to Ie - iu - nat bis in sab - ba - to.
Ab - sti - net in - fan - tu - lus; Mi - ra - tur om - nis po - pu - lus.

1a Laten wij met de lof die aan Christus verschuldigd is de roemruchte verdiensten van Nicolaas vieren.

1b Griekenland koestert hem, de genade Gods kent hem als heilig vanaf zijn kindheid.

2a Een zaak, verwonderlijk al te zeer, het vasten van het kleine kind: onderwezen door de vinger Gods vast hij tweemaal op zaterdag.

2b Wonderbaarlijke heiligheid: van zijn voedsel, de melk, onthoudt zich het kleine kind; het hele volk staat verbaasd.

3a. Sa - cer a cu - na - bu - lis Cla - ru - it mi - ra - cu - lis
3b. Ci - vis ur - bis Pa - te - rae Cla - rus e - rat ge - ne - re,

Sae - cu - lo - rum sae - cu - lis.
Cla - ri - or in o - pe - ra.

4a. Pu - er car - nem do - mu - it, A - du - le - scens stu - du - it
4b. Ver - bo fu - gat dae - mo - nes, In - fir - mos cu - rat ho - mi - nes,

Ver - bum De - i ad - dis - ce - re Et in o - pus ver - te - re.
Pas - cens vul - gus fa - me - li - cum A - dau - xit pre - ce tri - ti cum.

5a. Vo - ce lap - sa cae - li - tus Fac - tus est di - vi - ni - tus
5b. Re - gem som - no ter - ru - it, Stra - ti - la - tes e - ru - it,

Di - gnus e - pi - sco - pi - o Cae - li tes - ti - mo - ni - o.
Tres e - rep - tos vin - cu - lis Fert ad do - mum con - su - lis.

3a Heilig vanaf de wieg
is hij beroemd geworden door zijn
wonderen
in de eeuwen der eeuwen.

3b Burger van de stad van Patera
was hij beroemd door zijn afkomst
en nog beroemder door zijn daden.

4a Als knaap temde hij het vlees,
als jongeling beijverde hij zich
het woord van God te leren
en in werken om te zetten.

4b Door zijn woord verjaagt hij de
de monen,
zwakke mensen verzorgt hij,
terwijl hij het hongerige volk voedt
vermeedert hij de tarwe door zijn
gebed.

5a Door een stem uit de hemel gegleden
is hij van Godswege
waardig gevonden om bisschop te zijn,
door de getuigenis van de hemel.

5b De koning joeg hij schrik aan in de
slaap,
hij vernietigde zijn aanvoerders,
drie, aan de boeien ontrukkt,
brengt hij naar het huis van de consul.

6a. Au - rum clam ex - hi - bu - it, Sed pa - lam pro - hi - bu - it
6b. Au - ri da - to pon - de - re Fes - ti - na - vit tol - le - re

Vo - lun - ta - tem cri - mi - num Pa - tris at - que vir - gi - num.
Ma - lam et ne - fa - ri - am Fa - mem at in - fa - mi - am.

7a. Vo - ca - tur in tem - pes - ta - te Fes - sis na - tis quas - sa - ra - te;
7b. Di - cit: 'As - sum'; si - let mare, Dat ad por - tum re - mi - ga - re.

8a. Tan - dem be - ne me - ri - tum Cae - lo red - dit spi - ri - tum,
8b. Fru - ens De - o li - be - re Li - ber car - nis o - ne - re.

6a Hij stelde heimelijk goud ter beschikking,
maar in het openbaar verbood hij
de wil tot misdaden
van de vader van de meisjes.

6b Na een gewicht aan goud te hebben gegeven
haastte hij zich om op te heffen
de kwalijke en verderfelijke
honger en schande.

7a In een storm wordt hij geroepen
door vermoeide matrozen op een door de
wind gebeukt schip;

7b Hij zegt: 'Hier ben ik.'; de zee is stil,
hij laat ze naar de haven roeien.

8a Eindelijk na vele verdiensten
geeft hij zijn geest aan de hemel terug,

8b Vrijelijk genietend van God,
vrij van de last van het vlees.

9a. Se - pul - crum mar - mo - re - um Sa - crum stil - lat o - le - um,
 9b. Cae - cis lu - men red - di - tur, Clau - dus in - de gra - di - tur.

9a Een marmeren graf brengt
 druppels heilige olie tevoorschijn,
 waarvan heil komt voor vele
 zieken op tal van manieren.

Un - de sa - lus lan - gui - dis Ve - nit mul - tis mul - ti - mo - dis:
 Il - luc per - ge, de - bi - lis, Et sos - pes in - de re - si - lis!

9b Blinden wordt het licht teruggegeven,
 de manke wandelt er vandaan.
 Ga snel daarheen, jij zwakke
 en spring gezond daarvan terug!

10a. De - pul - so per o - di - um Ces - sat stil - li - ci - di - um,
 10b. Re - ver - so pon - ti - fi - ce Ma - nat hoc mi - ri - fi - ce.

10a Voor hem die door haat buiten de kerk
 is geplaatst
 blijft het druppelend vocht uit,

10b Maar als hij tot beter inzicht is gekomen
 door deze bisschop
 dan stroomt het op wonderbaarlijke wijze.

11a. Mag - ne De - us A - do - na - i, Nos ut na - tas Ni - co - la - i,
 11b. In hoc mun - do fluc - tu - a - mus, De pro - fun - do cla - mi - ta - mus:

11a Grote God, Heer,
 leid ons als Nicolaas' matrozen
 uit de stormen dezer wereld.

11b In deze wereld dobberen wij,
 uit de diepte roepen wij:
 verhoor ons, Heer!

Due de mun - di tur - bi - ne;
 Nos ex - au - di, Do - mi - ne!

12a. In hoc fes - to tu - i prae - su - lis Nunc ad - es - to tu - is fa - mu - lis,
 12b. Ut mor - ta - le pel - las o - di - um, Sa - lu - ta - re stil - les o - le - um,

12a Op dit feest van uw voorman
 wees nu aanwezig voor uw dienaren,
 tot redding in gevaren
 en de boeien van de zonde,

Sa - lus in pe - ri - cu - lis Et pec - ca - ti vin - cu - lis,
 O - le - um lae - ti - ti - ae Me - di - ci - na gra - ti - ae.

12b Om te verjagen de haat van de sterveling,
 laat toch druppelen de heilzame olie,
 de olie der blijdschap,
 medicijn der genade.

13a. In - de nos di - vi - ni - tus Un - ge, san - cte spi - ri - tus,
 13b. Mun - da cor - dis o - cu - lum, Sal - va cunc - tum po - pu - lum,

13a Zalf ons daarmee van Godswege,
 Heilige Geest,

13b Reinig het oog van het hart,
 red geheel het volk,

14. Fac no sip - sum te vi - de - re; Hoc est to - tum vi - tae ve - re.

14 Maak dat wij eens uzelf aanschouwen,
 want dat is werkelijk het hele leven.

De drie legendes van Sint Nicolaas, altaarstuk, Gerard David (ca. 1520).
National Galleries of Scotland, Edinburgh.